

Ziekenhuis voor dorp met 17.000 inwoners

Op 18 oktober is het 125 jaar geleden dat Het Ziekenhuis in Apeldoorn open ging, zonder fanfares of festiviteiten. Alsof het niets bijzonders was, dat eerste ziekenhuis in Apeldoorn, toen een dorp met zo'n zeventienduizend inwoners.

Er leek niets te vieren, het bestuur vergaderde die dag in de gloednieuwe directiekamer, 'voorzien van een tafel met kleed, acht stoelen, een kast en op den vloer een karpet'. Voorzitter dr. A. Zaaijer, in 1877 als eerste gepromoveerde arts naar Apeldoorn gekomen, nu directeur, leidde de discussie. Op tafel lag de vraag of er enige dames zouden zijn te vinden voor het toezicht op de keuken en de linnenkast. 'Kan niet één van de echtgenotes van de getrouwde bestuursleden die taak oppakken?', vroeg argeloos een bestuurder.

Onmogelijk, volgens de gehuwde collega's, 'omdat de bestiering van een huishouding met kinderen bezwaarlijk tijd overlaat voor werk buitenshuis', zoals de notulen melden. Apeldoorn had medio vijftiende eeuw al een ziekenhuis. Aan de Dorpsstraat stond de Sint Anthoniuskapel, in 1467 al bekend als hospitaal. De kapel heeft zeker bijna drie eeuwen als ziekeninrichting gediend, want nog in 1739 werd Cornelis Lubbert van den Berg aangesteld als administrateur van het 'Sint Anthonius Hospitaal en Huisarmen'.

Een voorbijkomende wandelaar schreef in 1772 over de kapel 'ter welker plaats de Roomschegezinden, die daar voorbijgaan, altoos na hunne gewoonte, als eene Bidplaats van sonderlinge verdiensten Eere betoonen'. De bouwvallige kapel is in 1806 afgebroken. Aan de Kapelstraat, toen nog een zandpaadje, schonk een herbergier gedurende vele jaren de glazen vol in een oud boerenhuis met een rieten dak, de bekende herberg De Kapel, een van de vele tapperijen aan en om de toenmalige Dorpsstraat. Nu herinnert nog slechts de Kapelstraat aan Apeldoorns eerste hospitaal.

In 1795 kwamen de Franse bezetters in groten getale naar Apeldoorn. Om hun gewonden en zieken te verzorgen, richtten ze het Kasteeltje Het Oude Loo in als hospitaal en toen dat te klein was geworden, werd ook het Paleis een ziekenhuis.

Apeldoorn en de omliggende steden Deventer, Zutphen, Doesburg en Arnhem, moesten voor de patiënten zorgen. Als zij de duizenden zieken niet ruim van alles voorzagen, zouden de Franse overheersers de burgers zwaar straffen, door met schurft besmette soldaten in te kwartieren. Lodewijk Napoleon liet in 1808 in het paleis een apotheek inrichten en een 'infernierie' voor de verpleging van dertig 'lijders' en voor zieken uit Apeldoorn en van Het Loo. De leiding had een hofarts, de eerste 'doctor' van de koning van Holland.

Toen de koning twee jaar later gedwongen werd terug te keren naar Parijs, werden apotheek en hospitaal gesloten. In 1864 kaartte burgemeester mr. P. M. Tuthein Nolthenius de discussie aan over een ziekeninrichting in Apeldoorn. Pas 22 jaar later, kon de Apeldoornsche Courant melden dat op maandag 18 oktober 1886 Het Ziekenhuis zou openen. De grote animator was gemeentegeneesheer Johannes C. Vlaanderen, die in 1872 al had aangedrongen op een instelling voor het verplegen van zieken in Apeldoorn, in het bijzonder voor lijders aan besmettelijke ziekten. Een geldinzameling onder de burgerij leverde maar ruim vierduizend gulden op. Ondanks een vorstelijke gift van koningin Emma kwam het benodigde bedrag van twaalfduizend gulden er niet. Uiteindelijk kreeg het ziekenhuis 'voor on en minvermogenden' twee grote zalen met elk drie kribben en een kleine zaal met twee kribben. De bouw begon in het voorjaar, een half jaar later was Het Ziekenhuis klaar.

Apeldoornse F. Palm plaatste op 4 december 1886 een advertentie in de Apeldoornsche Courant, een dankbetuiging: 'Nu mijne vrouw na een verblijf aldaar van ruim 3 weken, is teruggekeerd, wordt het Ziekenhuis aanbevolen om de goede verpleging en de aan haar betoonde welwillendheid en hulpvaardigheid van de Heeren van 't Bestuur, zodat het haar een ' thuis was.'

Nieuwbouw Julianaziekenhuis in 1963. Nog in aanbouw.

De nieuwbouw van het Julianaziekenhuis. Gereed in 1968.

Geldtekort jarenlang kwaal nummer één in Het Ziekenhuis

In het begin van de twintigste eeuw was Apeldoorn één van de snelst groeiende gemeenten in het land. Het aantal patiënten en verpleegdagen in Het Ziekenhuis bleef stijgen, er moest meer personeel worden aangetrokken, het gebouw moest herhaald vergroot worden. Maar ondanks gulhartige gemeentebestuurders bleef geldgebrek het grootste probleem voor het ziekenhuis.

Het was eigenlijk geen wonder dat er klachten kwamen, vele jaren lang, over de kwaliteit van het eten en de voorbereiding, over het gebrek aan toewijding van de zusters, over onheuse bejegening en tactloos optreden. Maar een onderzoek van een in 1922 op verzoek

van een gemeenteraadslid ingestelde commissie leerde 'dat er niet alleen geen gronden waren voor een afkeurend oordeel over de directie van en de verpleging in het ziekenhuis, doch dat directie en personeel op zeer lofwaardige wijzen hun dikwijls moeilijke plichten vervullen', hoewel niemand zal tegenspreken 'dat de volmaaktheid niet is bereikt en er altijd klachten geuit zullen worden'. Zo had Het Ziekenhuis weer een zorg minder, al bleef geldtekort kwaal nummer één.

In die jaren – Apeldoorn telt dan al vijftigduizend inwoners – had het ziekenhuis tachtig bedden. Op een aantal punten was de accommodatie primitief te noemen, zeer zeker de barakken: vier vertrekken die twee aan twee te combineren waren, elk voor drie patiënten. Een badkamer, theekeuken en spoelkeuken waren er niet. Kachels met meterslange pijpen, middenin de ziekenvertrekken, zorgden voor wat warmte. Als er plots, midden in de nacht, een kind met difterie moest worden opgenomen, werd in allerijl de kachel aangemaakt. Als de schoorsteen nat was en niet wilde trekken, stond in een oogwenk het vertrek vol rook. Vernieuwbouw en uitbreiding bleken noodzakelijk. In 1936, bij het vijftigjarige bestaan van Het Ziekenhuis, kon directeur-geneesheer J.J.A. Rodbard dan ook blij zijn, want vooral de 'outillering' was goed te noemen, Het Ziekenhuis beschikte over de modernste apparatuur: 'Zoals het nu geworden is, kan Het Ziekenhuis voldoen aan redelijke eischen, die aan een modern Provinciaal Ziekenhuis gesteld mogen worden.' In dat jubileumjaar gaf koningin Juliana dan ook volgaarne toestemming Het Ziekenhuis naar haar te noemen, het grootste geschenk voor het ziekenhuis bij dit gouden bestaansfeest.

De eerste jaren vijftig werden bijzonder belangrijk voor Het Juliana Ziekenhuis. Apeldoorn was met Emmen de snelst groeiende gemeente van Nederland en telde in 1955 bijna negentigduizend inwoners. Het Juliana Ziekenhuis was na de Tweede Wereldoorlog ontredder.

Huisarts H. van IJzinga Veenstra beschreef de situatie: 'Een uitgewoond gebouw, een uitgedunde inventaris, een tekort aan personeel en een overvloed aan werk om de schade weer te boven te komen.' Directeur-geneesheer W. H. Borst vertelde dat er van de 210 bedden maar 180 konden worden gebruikt, omdat er voor de overige geen beddengoed was. In het hele ziekenhuis was één föhn om het haar te drogen, de verpleegsters vochten er om. Er kwamen plannen voor een geheel nieuw ziekenhuis aan de huidige J.F. Kennedylaan op tafel, maar na rijp beraad werd besloten aan de Sprengenweg te blijven. Snel werden twee nieuwe paviljoens gebouwd, die Esdoornpaviljoen en Meidoornpaviljoen werden genoemd. Maar de wens om een geheel nieuw ziekenhuis te bouwen bleef bestaan. Toen de vereniging begin 1950 een stichting was geworden, begonnen de gesprekken hierover. Op 3 januari 1951 kon burgemeester mr. A.L. des Tombe, als voorzitter van het College van Regenten van de Stichting Het Juliana Ziekenhuis, meedelen dat de gemeente voor nieuwbouw terreinen in het Sprengbos had aangekocht, voor de bouw van 'een modern medisch-wetenschappelijk centrum, uitgerust met de nieuwste apparatuur'. Maar het duurde bijna een kwart eeuw eer prinses Margriet, toen nog een kleuter, in 1974 het nieuwe Juliana Ziekenhuis kon openen. Er stond een modern ziekenhuis met 450 bedden en er was genoeg ruimte voor uitbreiding in de komende jaren.

Drie jaar later begonnen de informele gesprekken over samenwerking met het in 1928 gestichte rooms-katholieke Liduina Ziekenhuis, die aan het begin van deze eeuw zouden resulteren in één Apeldoorns ziekenhuis. 'En hoe de toekomst van Het Juliana Ziekenhuis er uit ziet, dat weet op dit moment niemand', schreef ik in 2003 in het boek over de geschiedenis van de Apeldoornse ziekenhuizen. Nu, acht jaar later, weten we het wel, de slopers worden al ongeduldig. Het Ziekenhuis kreeg in 1907 van de eerste specialist in Apeldoorn, dr P.F. Abbink Spaink, een 'toestel voor radiographie'. De zenuwarts demonstreerde het ultramoderne apparaat door een röntgenfoto te maken van de hand van één van de bestuursleden, precies zoals Wilhelm Conrad Röntgen in 1895 een foto van de hand van zijn echtgenote had gemaakt. Voor zijn ontdekking werd Röntgen in 1901 de Nobelprijs voor natuurkunde toegekend. En in Apeldoorn werd een straat naar hem vernoemd.

Per slot van rekening had de uitvinder van de X-rays vanaf 1848, toen hij drie jaar was geworden, in Apeldoorn gewoond.

De jonge Wilhelm groeide op in het huis aan de Hoofdstraat, waar nu het Röntgen Café gasten ontvangt. Na zijn jeugdijaren en zijn schooltijd verhuisde hij naar Utrecht, om daar te gaan studeren aan een technische school. Omdat hij 'om disciplinaire redenen' van school werd gestuurd, verhuisde hij naar Zürich, waar zijn studiejaren eindigden met een promotie. Daar had hij Anna Bertha Ludwig leren kennen, met wie hij trouwde, op 19 januari 1872, in het Raadhuis van Apeldoorn, waar burgemeester mr P.M. Tutheijn Nolthenius het huwelijk voltrok. In de Nieuwe Kerk aan de Loolaan, de voorganger van de huidige Grote Kerk, werd het huwelijk kerkelijk ingezegend. Het echtpaar verhuisde kort daarna naar Duitsland.

Bronnen: Wim H. Nijhof, Juliana Mary Liduina Lukas. Geschiedenis van de Apeldoornse ziekenhuizen, Apeldoorn, 2003.

J. de Mol en H. van IJzinga Veenstra, 100 jaar Ziekenhuis in Apeldoorn, Apeldoorn 1986

1908. Medewerkers en patiënten van Het Ziekenhuis.